

Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Zakład Higieny i Promocji Zdrowia

Lek. stom. Marek Milcarz

Wiedza na temat szkodliwości produktów zawierających nikotynę oraz subiektywna ocena skuteczności wybranych metod leczenia uzależnienia wśród osób o niskim statusie socjo-ekonomicznym

Rozprawa na stopień doktora nauk medycznych pod kierunkiem

Promotor: prof. dr hab. n. med. Kinga Polańska

STRESZCZENIE

Wstęp

Nie ulega obecnie wątpliwości, że palenie tytoniu jest najważniejszą, pojedynczą, modyfikowalną przyczyną zgonów na świecie. W 2015 roku 12 % zgonów w skali globalnej było przypisanych paleniu tytoniu. Zgodnie z wynikami badań epidemiologicznych oraz danymi Światowej Organizacji Zdrowia w 2030 roku zgony spowodowane chorobami odtytoniowymi przekroczą 8 milionów rocznie.

Palenie jest bezpośrednio skorelowane z poziomem dochodów i wykształceniem. W Polsce, wśród osób korzystających z pomocy Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, w powiecie piotrkowskim odsetek osób palących był wyższy niż w populacji generalnej (aktualne palenie deklarowało 53% mężczyzn i 30% kobiet). Większa częstość palenia w grupie osób o niskim statusie socjo-ekonomicznym może wynikać z mniejszej świadomości zdrowotnej, bardziej liberalnych norm dotyczących używania tytoniu, wyższego poziomu stresu, konkurencyjności potrzeb oraz przekonań, wierzeń i mitów na temat wpływu palenia na zdrowie, czy skuteczności metod leczenia uzależnienia.

Wypracowanie skutecznych działań edukacyjnych i interwencyjnych adresowanych do tej grupy społecznej wymaga poznania przekonań i stanu wiedzy na temat szkodliwości produktów zawierających nikotynę oraz oczekiwań w zakresie wybranych metod leczenia uzależnienia. Opracowanie interwencji zgodnie z oczekiwaniami osób w niekorzystnej sytuacji materialnej może mieć uzasadnienie ekonomiczne i skutecznie przyczynić się do obniżenia, wciąż utrzymującego się na wysokim poziomie, odsetka osób palących papierosy w naszym kraju.

Cel

Celem naukowym pracy była analiza wiedzy na temat szkodliwości produktów zawierających nikotynę oraz subiektywnej oceny skuteczności wybranych metod leczenia uzależnienia od nikotyny wśród osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji socjo-ekonomicznej.

Material i metody

Podstawę analiz stanowiły dane uzyskane w ramach badania przekrojowego przeprowadzonego w powiecie piotrkowskim w latach 2015-2016 (pierwszy etap badania) i 2016-2017 (drugi etap badania). Zgodnie z przyjętymi kryteriami (zamieszkanie na terenie powiatu piotrkowskiego, wiek osób badanych 18-59 lat, minimalny dochód nieprzekraczający 514 zł miesięcznie dla osoby w rodzinie i 634 zł miesięcznie dla osoby samotnej oraz korzystanie z pomocy Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej) 3636 osób zostało zaproszonych do udziału w badaniu. Spośród tej grupy 1817 wyraziło zgodę na udział w pierwszym (50%) oraz 1668 w drugim etapie jego realizacji (46% - w odniesieniu do całej populacji, 92% - w odniesieniu do populacji, która brała udział w pierwszym etapie).

Projekt badania uzyskał pozytywną opinię Komisji Bioetyki przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi oraz zgodę Starosty Powiatu Piotrkowskiego.

Wywiady kwestionariuszowe były przeprowadzane przez wykwalifikowanych ankieterów w miejscach zamieszkania respondentów. Kwestionariusz zawierał dane społeczno-demograficzne, dotyczące stylu życia oraz informacje dotyczące szkodliwości wybranych produktów zawierających nikotynę (papierosy typu „slim”, papierosy mentolowe, fajka wodna, tytoń bezdymny, e-papierosy) w porównaniu do papierosów tradycyjnych, wiedzy na temat wpływu palenia czynnego i narażenia na środowiskowy dym tytoniowy na zdrowie i skuteczności wybranych metod leczenia uzależnienia od nikotyny. Na potrzeby analizy osoby badane podzielono na dwie kategorie: osoby palące papierosy (w tym obecnie palący codziennie oraz osoby palące okazjonalnie) i osoby niepalące.

W celu analizy czynników wpływających na postrzeganie szkodliwości wybranych produktów zawierających nikotynę, w porównaniu do papierosów tradycyjnych, przeprowadzono analizę regresji liniowej, natomiast w celu identyfikacji czynników, które mogą wpływać na stan wiedzy na temat wpływu czynnego i biernego palenia tytoniu na zdrowie, zastosowano regresję logistyczną. Wykonano analizy jedno i wieloczynnikowe przy przyjętym poziomie istotności $p < 0,05$. Subiektywną ocenę skuteczności wybranych metod leczenia uzależnienia od nikotyny

porównano w grupie osób palących <10 papierosów dziennie i osób deklarujących wypalanie 10 lub więcej papierosów dziennie.

Wyniki

W modelu wieloczynnikowym nie odnotowano istotnych statystycznie różnic w postrzeganiu szkodliwości wybranych produktów zawierających nikotynę w porównaniu do papierosów tradycyjnych według wieku badanych osób ($p>0,05$). Mężczyźni w porównaniu do kobiet przypisywali większą szkodliwość papierosom typu „slim”, tytoniowi bezdymnemu oraz e-papierosom (odpowiednio $p=0,03$; $p=0,02$; $p=0,01$). Osoby palące papierosy tradycyjne w porównaniu do niepalących oceniały papierosy mentolowe jako mniej szkodliwe ($p=0,05$).

Większość osób badanych była świadoma, że palenie papierosów może powodować poważne choroby (92% uczestników badania, w tym 94% kobiet i 90% mężczyzn). Odsetek ten był niższy w odniesieniu do wiedzy dotyczącej wpływu biernej ekspozycji na dym tytoniowy na zdrowie (69%) oraz w odniesieniu do ryzyka udaru i zawału serca (odpowiednio 57% i 68%). Dane na podstawie analizy regresji wieloczynnikowej wskazują, że ryzyko braku przekonania, że palenie powoduje poważne choroby u osób palących było wyższe w grupie mężczyzn (OR = 1,5, $p < 0,05$) oraz osób deklarujących palenie papierosów (OR = 2,4; $p < 0,001$) w porównaniu do kobiet i osób niepalących. Podobne wyniki odnotowano w przypadku braku przekonania, że palenie zwiększa ryzyko raka płuca (odpowiednio OR = 1,9 i OR = 2,3; $p < 0,001$). Ponadto osoby zatrudnione na czas określony i bezrobotne miały większe ryzyko braku wiedzy na temat wpływu palenia tytoniu na wystąpienie raka płuca (odpowiednio OR = 2,1 i OR = 1,7; $p < 0,05$), a także wpływu palenia biernego na wystąpienie udaru (odpowiednio OR = 1,5 i OR = 1,5; $p < 0,05$) w porównaniu z osobami posiadającymi stałe zatrudnienie.

Niespełna 30% badanych wskazywało na farmakoterapię, a tylko 7% na jednoczesne stosowanie farmakoterapii oraz udział w poradach grupowych jako najlepszą metodę zerwania z nałogiem. Jednak aż 16% osób codziennie palących papierosy uważało, że samodzielnie podejmowane próby zerwania z nałogiem daje największą szansę na rzucenie palenia. 15% uczestników podzielało opinię, że specjalista terapii uzależnień jest najlepszą osobą, która może pomóc osobie palącej rzucić palenie, a jedynie około 7% wskazało na lekarza pierwszego kontaktu i farmaceutę. Nie wykazano istotnych statystycznie różnic w subiektywnej ocenie skuteczności wybranych metod leczenia uzależnienia od nikotyny w zależności od siły uzależnienia osób palących papierosy.

Wnioski

1. Przeprowadzone analizy wskazują, że świadomość szkodliwego wpływu różnych produktów tytoniowych i zawierających nikotynę na zdrowie w grupie osób o niskim statusie socjo-ekonomicznym nie jest wystarczająca. Działania edukacyjne i interwencyjne powinny uwzględniać informację dotyczącą ich szkodliwego wpływu na zdrowie, z jednoczesnym podkreśleniem, że żaden produkt nie jest bezpieczny.
2. Istnieje potrzeba podnoszenia wiedzy na temat wpływu palenia czynnego i biernego na zdrowie. Wzmacnianie wiedzy w zakresie pełnego spektrum chorób odtytoniowych, a nie tylko, co powszechnie wiadomo, raka płuca może być ważnym elementem motywującym do podjęcia próby rzucenia palenia. Podejmowane działania edukacyjne powinny być dostosowane do potrzeb osób w trudnej sytuacji socjo-ekonomicznej.
3. W świetle uzyskanych wyników oraz biorąc pod uwagę wysoki odsetek osób silnie uzależnionych od nikotyny należy poświęcić więcej uwagi farmakoterapii, jako skutecznej metodzie, która może pomóc w zerwaniu z nałogiem. Istotna w tym zakresie jest promocja, finansowanie terapii i szkolenie specjalistów, którzy mogą wspierać ten rodzaj leczenia. Należy jednak pamiętać, że oferowana farmakoterapia powinna być realizowana razem z interwencją behawioralną.